
**ALBERT FABÀ
BRAULI MONTOYA**

LA TRANSMISSIÓ LINGÜÍSTICA INTERGENERACIONAL DEL CATALÀ AL PAÍS VALENCIÀ. UNA PERSPECTIVA TERRITORIAL

INTRODUCCIÓ

Si hom vol obtenir una perspectiva de la situació sociolingüística d'un determinat territori, es pot recórrer a determinats indicadors com ara els coneixements lingüístics dels seus parlants, l'ús lingüístic en determinats contextos (a casa, amb els amics, amb els veïns, a les botigues, als bancs, etc.) o bé algun indicador més sintètic de l'ús lingüístic, o també les opinions o actituds sobre determinades preguntes que hom consideri importants (com ara l'evolució al territori d'una o diverses llengües). En realitat, el millor, per aconseguir-ne una bona perspectiva, és tenir informació de la majoria d'aquests indicadors.

Tot i això, hi ha una d'aquestes informacions que, per a la majoria dels sociolingüistes, es considera decisiva: es tracta de la transmissió lingüística intergeneracional (Fishman 1991). Aquest concepte es refereix a la transmissió (o no) d'una llengua d'una generació a una altra. Atès que el context més important per a l'aprenentatge lingüístic és el familiar, la llar on els progenitors socialitzen, en primer lloc, els seus descendents, la llengua en què es produeixi aquesta socialització serà l'element lingüístic més decisiu i primigeni en la vida lingüística dels individus. En la bibliografia sociolingüística internacional hom parla de llengua primera o L1 (Davis 2003: 5).

Les comunitats lingüístiques que aconsegueixen mantenir la seva transmissió intergeneracional tenen el futur, fins a cert punt, assegurat, tot i que l'agregació al territori de persones d'altres llengües primeres pot conduir a un context lingüístic relativament menys favorable. Per contra, les comunitats lingüístiques on una àmplia majoria dels seus parlants actuals no transmeten la llengua pròpia als seus descendents tenen el futur hipotecat (Fishman 2001).

Per aquest motiu, doncs, concentrarem l'atenció d'aquestes pàgines en aquesta variable sociolingüística, la transmissió lingüística intergeneracional. En un primer moment, observarem els seus valors als diversos territoris de parla catalana als inicis del segle XXI, per concentrar més endavant la nostra atenció exclusivament a l'àrea catalanoparlant del País Valencià, on en farem una anàlisi territorial més àmplia i detallada.

1. LA TRANSMISSIÓ LINGÜÍSTICA INTERGENERACIONAL ALS TERRITORIS DE PARLA CATALANA

Per a fer una anàlisi quantitativa de la transmissió lingüística intergeneracional, ens basarem, sobretot, en l'aplicació que fa Torres (2005: 91-92) a la situació de la llengua catalana.

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

Per a poder obtenir índexs relativament sòlids, cal tenir dades d'una certa qualitat. En el nostre cas, tenim la sort de disposar d'una sèrie d'enquestes que es van portar a terme durant els anys 2003 i 2004 al conjunt de territoris de parla catalana, amb qüestionaris plenament comparables, molt especialment per a l'anàlisi que ens interessa. L'única diferència remarcable —en relació amb algunes opcions de les preguntes del qüestionari—¹ és entre l'enquesta de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua [AVL] (*Llibre blanc de l'ús del valencià, I. Enquesta sobre la situació social del valencià, 2004*) i la resta d'enquestes; una diferència, però, que no ens afecta per a realitzar una comparació significativa.

1. A l'enquesta de l'AVL les respostes a les opcions de les preguntes sobre ús lingüístic eren les següents: *sempre en valencià, generalment en valencià, més en valencià que en castellà, indistintament, més en castellà que en valencià, generalment en castellà, sempre en castellà i cap de les anteriors*. A les enquestes de la resta dels territoris les opcions eren *només català, més en català que en castellà, igual en català i en castellà, més en castellà que en català, només en castellà, només en una altra llengua i tres opcions combinades de català, castellà i una altra llengua*.

Torres utilitza, per a analitzar aquest fenomen, la comparació entre la proporció de la mostra que fa servir la llengua amb els progenitors i la que la fa servir amb els fills. Usualment, a les enquestes sociolingüístiques, hom pregunta sobre l'ús lingüístic amb la mare, d'una banda, i amb el pare, de l'altra.² Cal elaborar, per tant, una nova variable on es combinin els usos lingüístics amb els dos progenitors. Atès que la combinació entre tots els possibles casos resultaria massa feixuga, s'ha optat per concentrar tots els casos en tres, que són els mateixos que utilitza Torres a la seva anàlisi del 2005: *prioritàriament en català*,³ *català i una altra llengua* (ens referim en la majoria dels casos, al castellà, però també al francès o l'italià en el cas de la Catalunya del Nord i l'Alguer) i, finalment *altres situacions* (que cal assimilar, en la majoria dels casos, a *prioritàriament en una altra llengua*).

A la figura 1 podem observar els resultats de la proporció de la mostra que fa servir la llengua amb els progenitors als diversos països de parla catalana, que hem ordenat, de major a menor, d'acord amb els resultats del català com a llengua inicial.

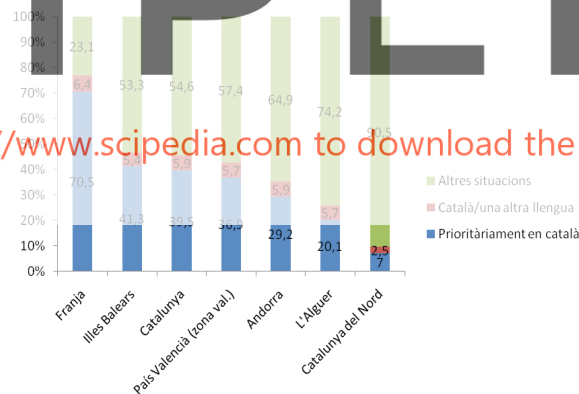

Figura 1. Llengua amb els progenitors als territoris de parla catalana. Anys 2003/2004. (Font: Torres 2007)

2. També se sol fer una pregunta més genèrica, en què es demana per la llengua *a casa*, o bé d'altres de concretes com la llengua que usen els pares entre ells o la que fa servir el subjecte amb la seua parella.

3. A les preguntes sobre la llengua usada amb la mare i el pare, es considera *prioritàriament en català* el resultat de sumar els casos *només català*, *més en català que en castellà* (a la majoria de les enquestes) i els casos *sempre en valencià*, *generalment en valencià*, *més en valencià que en castellà* (a l'enquesta de l'AVL). A les preguntes sobre la llengua usada amb els progenitors l'opció *prioritàriament en català* s'utilitza exclusivament quan l'ús, tant amb el pare com la mare, també és *prioritàriament en català*.

La primera qüestió que cal especificar és que les dades del País Valencià es refereixen exclusivament als municipis tradicionalment catalanoparlants,⁴ entre altres coses perquè les preguntes *llengua amb la mare* i *llengua amb el pare* no es van fer a les àrees tradicionalment castellanoparlants (vegeu la figura 2).⁵

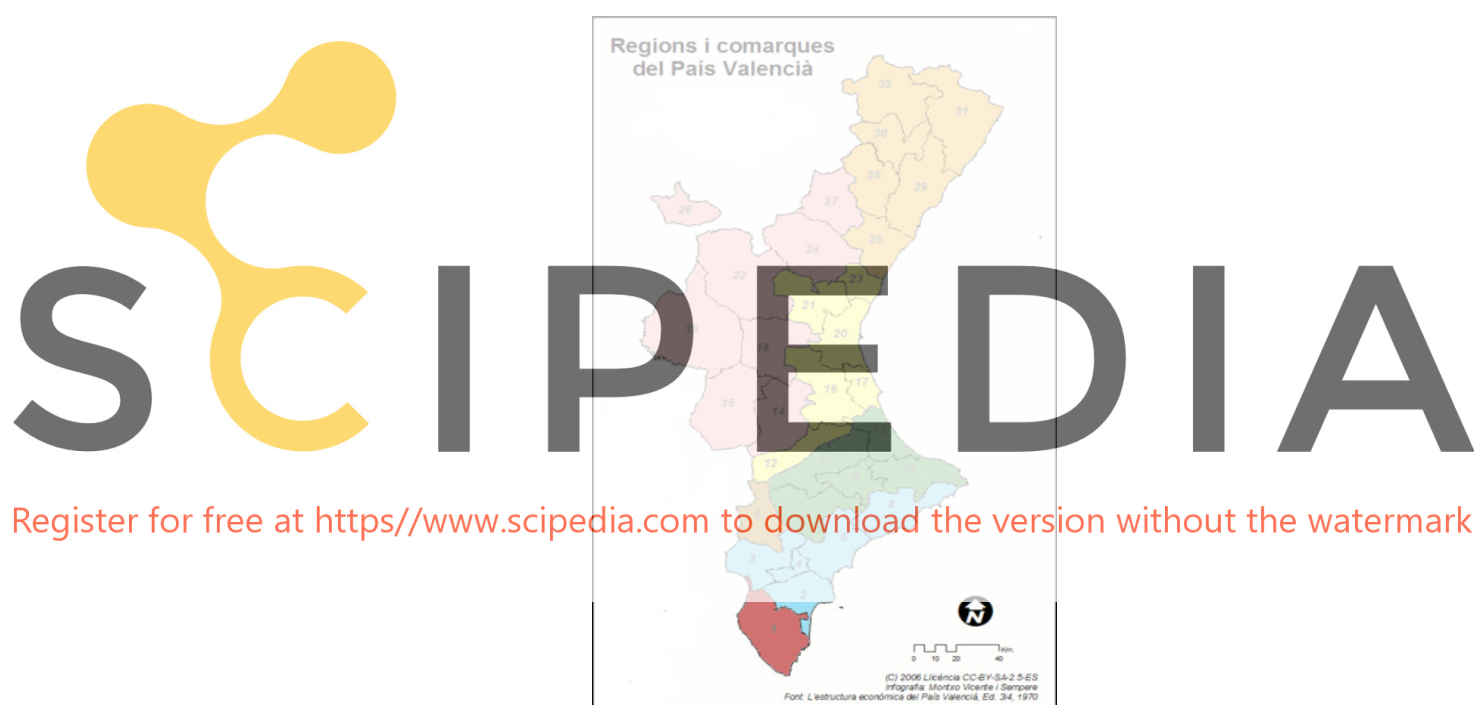

Figura 2. Regions i comarques valencianes

Com es veu a la figura 1, la presència del català com a llengua prioritària, quan hom parla o parlava amb els progenitors, als diversos territoris de parla catalana en els inicis del segle XXI és molt diversa, d'acord amb el territori.

4. Utilitzem l'abreviatura *val.* d'acord amb la nomenclatura oficial, que al País Valencià ve regida per la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (1983), que reparteix els municipis valencians entre els de predomini lingüístic valencià (art. 35) i els de predomini lingüístic castellà (art. 36).

5. Els municipis castellanoparlants són els pertanyents a les comarques del Baix Segura (1), Vinalopó Mitjà (4), Alt Vinalopó (6), la Canal de Navarres (14), la Vall de Cofrents (15), la Foia de Bunyol (18), la Plana d'Utiel (19), els Serrans (22), l'Alt Palància (24), el Racó d'Ademús (26) i l'Alt Millars (27).

Així, l'únic territori on el català és clarament majoritari és la Franja d'Aragó, amb un 70,5% de persones que parlen o parlaven amb els progenitors de manera prioritària en català. Segonament, tenim tres territoris on aquest valor se situa al voltant del 40%. Es tracta de les Illes Balears, Catalunya i el País Valencià (recordem que ens referim només a la zona catalanoparlant). Segueix Andorra, amb un 29,2% i clouen la classificació l'Alguer (amb un 20,1%) i, a l'extrem inferior, la Catalunya del Nord, amb un minso 7%.

Com hem comentat anteriorment, aquests valors poden ser fruit de dos fenòmens de caire molt diferent: bé d'una pèrdua del català, d'una generació a l'altra, bé de la immigració d'un contingent més o menys important d'al·lòfons. Sabem del cert que el segon fenomen ha estat força important a gairebé tots els territoris, tret de la Franja (la qual cosa explica, entre altres factors, el fet que sigui el territori amb un índex de català més important). Però per a copsar el resultat de la transmissió intergeneracional cal comparar les dades anteriors amb la llengua amb els fills (de la població que té fills, òbviament), tal com podem veure a la taula 1.

Territoris	Tipus de parentiu	Prioritàriament en català	Català i una altra llengua	Altres situacions
Franja d'Aragó	Progenitors	70,5%	6,4%	23,1%
	Fills	72,1%	6,2%	24,6%
Illes Balears	Progenitors	41,3%	5,4%	53,3%
	Fills	48,3%	4,4%	47,3%
Catalunya	Progenitors	39,5%	5,9%	54,6%
	Fills	50,9%	7,9%	41,1%
País Valencià (zona val.)	Progenitors	36,9%	5,7%	57,4%
	Fills	39,3%	5,9%	54,9%
Andorra	Progenitors	29,2%	5,9%	64,9%
	Fills	46,4%	7,4%	46,3%
l'Alguer	Progenitors	20,1%	5,7%	74,2%
	Fills	3,8%	2,6%	93,6%
Catalunya del Nord	Progenitors	7%	2,5%	90,5%
	Fills	1,1%	2,4%	96,6%

Taula 1. Llengua amb els progenitors i amb els fills als territoris de parla catalana. Anys 2003/2004. (Font: Torres 2007)

Ara els resultats ja no s'adiuen amb la classificació que hem establert anteriorment, fonamentada en la llengua inicial o primera (figura 1). Si comparem la freqüència d'ús del català com a llengua prioritària amb els progenitors amb la freqüència amb els fills, el català guanya clarament efectius a tres territoris: Andorra, Catalunya i les Illes Balears, per aquest ordre; en perd a dos territoris: l'Alguer i la Catalunya del Nord; i no es produeixen canvis prou significatius en altres dos: la Franja d'Aragó i l'àrea catalanoparlant del País Valencià.⁶

D'aquesta manera, Andorra, minoritària quant al nombre de catalanoparlants inicials (no arriba al 30% del total), és el primer territori pel que fa al balanç intergeneracional. Els dos únics territoris que coincideixen, tant en un nombre baix de catalanoparlants inicials com en un balanç intergeneracional negatiu, són els dos de la cua, l'Alguer i la Catalunya del Nord, a causa, probablement, que el procés de substitució lingüística del català no és un fenomen exclusivament actual, sinó que reula considerablement en el temps.

Per analitzar de forma més sintètica aquesta fenomenologia de guanys i pèrdues des del punt de vista intergeneracional, utilitzarem, un cop més, una de les eines emprades per Torres (2005: 91-92; 2009), l'*Índex de transmissió intergeneracional del català* (ITIC). S'obté restant del percentatge *prioritàriament català* de la llengua amb els fills (sempre dels subjectes que tenen fills) el percentatge *prioritàriament català* de la llengua amb els progenitors i dividir el resultat per cent. L'índex resultant oscil·la entre els valors d'1 i -1. El valor màxim (un índex d'1) s'assoliria quan cap dels subjectes analitzats (el 0%, doncs) no hagués parlat el català —de forma prioritària— amb els seus progenitors, mentre que tots ells (el 100%) l'haguessin parlat de manera prioritària amb els seus fills. L'ITIC seria $100 - 0 = 100$, dividit per 100, igual a 1. A l'altre extrem, el valor mínim (un índex de -1) resultaria quan tots els subjectes analitzats (el 100%) haguessin parlat el català —de forma prioritària— amb els seus progenitors, però cap d'ells (el 0%, doncs) no l'hagués parlat de manera prioritària amb els seus fills. L'ITIC seria ara $0 - 100 = -100$, dividit per 100, igual a -1.⁷

6. En el cas de la Franja, perquè la migradesa de la mostra no produeix un canvi estadísticament significatiu, mentre que a l'àrea catalanoparlant del País Valencià sí que té significació estadística, però el balanç, positiu, en aquest cas, és molt minso.

7. Per a una discussió dels avantatges i inconvenients de l'ús d'aquest o d'altres índexs vegeu Strubell (2009), Torres (2009) i Fabà (2011).

En la majoria dels casos, però, no s'obindran uns resultats tan extremats. Posarem un parell d'exemples, els d'Andorra i l'Alguer. A Andorra tenim un 29,2% de català com a llengua prioritària amb els progenitors i un 46,4% amb els fills. L'ITIC, per tant, serà de $46,4 - 29,2 = 17,2$ que, dividit per 100, fa 0,172 (0,17 si només ho expressem amb dues dècimes). Per contra, a l'Alguer tenim un 20,1% de català com a llengua prioritària, mentre que es redueix a un 3,8%, amb els fills. L'ITIC en aquest cas serà de $3,8 - 20,1 = -16,3$, que dividit per 100, fa -0,163 (-0,16 si només ho expressem amb dues dècimes). Vegem a la taula 2 els resultats de tots els ITIC.

Andorra	Catalunya	Illes Balears	Franja d'Aragó	País Valencià (zona val.)	Catalunya del Nord	l'Alguer
0,17	0,11	0,07	0,02*	0,02	-0,06	-0,16

Taula 2. Índexs de transmissió intergeneracional del català (ITIC). Anys 2003/2004. (Font: Torres 2007)

*Aquest ITIC no és estadísticament significatiu

Dels tres territoris on *guanya* el català des del punt de vista intergeneracional, Andorra és on el guany és més intens, segueix Catalunya i, finalment, les Illes Balears; ni a la Franja d'Aragó ni a la zona catalanoparlant del País Valencià, d'acord amb les dades, sembla que hi ha hagut guanys o pèrdues significatius; i hi ha pèrdues clares, tant a la Catalunya del Nord com, sobretot, a l'Alguer.

La tesi que volem presentar a partir d'ara té a veure amb l'ITIC al País Valencià. Contràriament a Catalunya, on el guany és homogeni des del punt de vista territorial (Torres 2005), considerem que el balanç al País Valencià —globalment, sense gaires guanys o pèrdues o, fins i tot, amb un lleuger avenç— encobreix una situació complexa si fem una anàlisi territorial detallada.

2. LA DIVERSITAT SOCIOLINGÜÍSTICA VALENCIANA

Abans d'entrar en les dades de transmissió, convindrà que coneguem quin és el coneixement i l'ús actual del català al País Valencià, globalment (sempre dins la zona catalanoparlant) i per regions. Segons la darrera enquesta del SIES (Servici d'Investigació i Estudis Sociolingüístics, Generalitat Valenciana), donada a conèixer a finals de 2010, la situació és la que mostra la taula 3.

País Valencià (zona val.)	CONEIXEMENT		USOS PRIORITARIS ⁸		
	Entén	Sap parlar	A casa	Amb amics	Desconeguts
	74,4 %	54,3 %	31,6 %	27 %	22,6 %

Taula 3. Coneixement i ús social del valencià. Enquesta 2010. (Font: SIES)

Aquests resultats mostren una diferència gran entre els dos tipus de coneixement i els tres usos que hem extractat. De cara als nostres interessos en el present treball, l'ús *a casa* ens dona a entendre que el percentatge de valencians de primera llengua catalana —pregunta que no s'inclou al qüestionari— pot ser una mica major dels que usen el català a casa, però no deu superar el terç dels habitants de la zona catalanoparlant. En general, aquestes dades palesen una tendència a la baixa si les comparem amb les que ens oferien les enquestes del mateix SIES des de mitjans dels anys 90 del segle xx (Montoya 2010: 215, 222). El nostre interès ara, però, ens porta a analitzar les diferències que existeixen dins de la zona catalanoparlant, cosa que farem comparant la capacitat de parlar i l'ús prioritari a casa (taula 4).

País Valencià (zona val.)	Regió de València	Regió d'Alcoià/Gandia	Regió de Castelló	Àrea metropolitana	Regió de Alacant
Sap parlar	77,5 %	73,6 %	61,7 %	49,4 %	35,2 %
Usa a casa	61,3 %	57,3 %	40 %	19,8 %	15,2 %

Taula 4. Coneixement i ús social del valencià. Enquesta 2010. Capacitat de parlar i ús a casa dins de la zona catalanoparlant. (Font: SIES)⁹

Això ens configura un mapa amb diferències importants que deixaria a l'extrem del major coneixement i ús la regió de València (amb 77,5% i 61,3%) i a l'altre extrem, la regió d'Alacant (amb 35,2% i 15,2%, respectivament). Cal tenir en compte que la

8. Igual que en l'enquesta de l'AVL, la del SIES presenta les opcions *sempre en valencià*, *generalment en valencià*, *més en valencià que en castellà*, que oferim sumades en aquesta taula (3) i la següent (4).

9. D'acord amb el mapa de la figura 2, aquesta és la distribució de les comarques valencianes catalanoparlants: *Regió d'Alacant*: el Baix Vinalopó (2), les Valls del Vinalopó (3), l'Alacantí (5) i la Marina Baixa (8). *Regió d'Alcoià/Gandia*: l'Alcoià (7), el Comtat (9), la Marina Alta (10), la Vall d'Albaida (11) i la Safor (13). *Regió de València*: la Costera (12), la Ribera Alta (16), la Ribera Baixa (17), el Camp de Túria (21) i el Camp de Morvedre (23). *Àrea metropolitana*: València i l'Horta (20). *Regió de Castelló*: la Plana Baixa (25), l'Alcalatén (28), la Plana Alta (29), l'Alt Maestrat (30), el Baix Maestrat (31) i els Ports (32).

regió de València, com s'indica a la nota 9, no inclou la capital del País Valencià, la qual és presentada com una zona a part amb totes les poblacions de la comarca de l'Horta, que constitueixen la seua àrea metropolitana. Aquesta regió i la d'Alacant (realment, d'Elx/Alacant), que són les més urbanitzades, ocupen els dos darrers llocs de la classificació. Al bell mig es troben les regions d'Alcoi-Gandia, molt a prop de la de València, i la de Castelló, la tercera en concentració urbana i per això més *centrada*. Vegem-ho més gràficament per mitjà del contínuum següent, traçat a partir de l'ús a casa (figura 3).

Figura 3. Continuum de major a menor ús del català a casa entre les diferents zones valencianes. (Font: SIES, 2010)

A pesar que aquestes dades es refereixen a un ús familiar genèric, que no discrimina entre diferents membres de la llar (ascendents i descendents), i que són més recents, ens poden aprofitar d'orientació per a endinsar-nos en l'estudi de la transmissió lingüística intergeneracional que ens ofereix l'enquesta *Ús de la llengua social del valencià. 2004* de l'AVL (d'ara endavant, AVL-2004).¹⁰ Començarem amb l'anàlisi per regions, continuarem amb una tipologia sociolingüística per agrupacions de comarques i conclourem amb les quatre ciutats principals: València, Alacant, Elx i Castelló de la Plana.

2.1 LA TRANSMISSIÓ LINGÜÍSTICA INTERGENERACIONAL PER REGIONS

La pregunta més concreta d'ús de la llengua amb els progenitors, que ens dona la pauta per a establir la llengua inicial dels parlants, no ens fa variar significativament l'ordenació que acabem de presentar de les regions valencianes en base al genèric ús *a casa* (figura 4), tot i que hi ha lleugeres diferències, no significatives estadísticament.

10. Agraïm a la Secció de Foment de l'Ús del Valencià de l'AVL l'accés a la matriu de dades de l'enquesta.

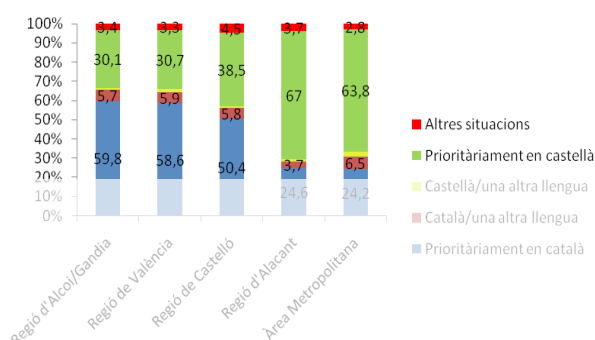

Figura 4. Llengua amb els progenitors per regions del País Valencià. (Font: AVL-2004).

Les lleus diferències que ara ens fan situar la regió d'Alcoi/Gandia per davant de la de València o que deixen l'Àrea Metropolitana al final de la classificació (d'un punt i dues dècimes en el primer cas i de quatre dècimes en el segon) no podem considerar-les significatives. Sí que és significativa, en canvi, la proximitat de la regió castellonenca a les més catalanoparlants inicials, de les quals se separa entre 8 i 9 punts, mentre que manté bé les distàncies amb la regió d'Alacant i amb l'àrea del cap i casal, amb 9 punts de diferència. Però, si ens hem de fixar en la proximitat dels dos països de vista de la divisió per regions podem parlar clarament de dos *països valencians*:¹¹ el que compta amb una base consistent de catalanoparlants inicials (entre el 50% i el 60%) i que correspon a les regions de València, Alcoi/Gandia i Castelló, d'una banda, i el que amb prou feines arriba a un quart de la seua població amb el català com a llengua inicial, situat a la regió d'Alacant i l'àrea metropolitana de València (que inclou, és clar, la ciutat de València mateixa).

Si ara passem a examinar l'ús de la llengua amb els fills sense perdre de vista els percentatges d'ús que acabem de veure amb els pares, ens adonem de la persistència dels dos *països valencians* que acabem d'esbossar, tot i que d'una forma més matisada (taula 5).

11. Deixem ara de banda la consideració de la zona pròpiament castellanoparlant, que ens duria a parlar d'un *tercer país valencià*.

<i>Regions</i>	<i>Llengua dels subjectes amb els...</i>	<i>Català prioritàriament</i>
Regió d'Alcoi/Gandia	Progenitors	59,8%
	Fills	64,6%
Regió de València	Progenitors	58,6%
	Fills	62,5%
Regió de Castelló	Progenitors	50,4%
	Fills	49%
Àrea Metropolitana	Progenitors	24,2%
	Fills	26,7%
Regió d'Alacant	Progenitors	24,6%
	Fills	22,1%

Taula 5. Llengua amb els progenitors i amb els fills. Regions del País Valencià. (Font: AVL-2004).

Els usos referits al passat (llengua amb els progenitors) i orientats al futur (llengua amb els fills) deixen al capdamunt de la taula les tres regions de ciutats mitjanes, que, o bé creixen en la transmissió de pares a fills (les regions d'Alcoi/Gandia i València, que superen la barrera del 60%) o, com a mínim, perseveren en els seus usos familiars just en la ratlla del 50% (regió de Castelló). I al capdavant, segueixen quedant les àrees més urbanitzades; això sí, amb una Àrea Metropolitana que despunta en els usos amb els fills lleugerament per damunt del 25% (dos punts i mig més que amb els pares) i una regió alacantina que presenta la mateixa diferència entre els usos amb els pares i amb els fills però en sentit negatiu per al català. Aquest contrast entre els usos de passat i els de futur ens permet aproximar-nos al mapa sociolingüístic valencià des d'un altre angle, el de les regions que creixen en l'ús intergeneracional i el de les que decreixen. Vegem-ho a través del càlcul de l'ITIC (taula 6).

R. Alcoi/Gandia	R. València	Àrea Metropolitana	R. Castelló	R. d'Alacant
0,05	0,04	0,02	-0,01	-0,02

Taula 6. Índexs de transmissió intergeneracional del català (ITIC) a les regions valencianes catalanoparlants. (Font: AVL-2004).

Així, podem destacar dins la zona més catalanòfona les regions d'Alcoi/Gandia i València —per aquest ordre—, atès que ambdues creixen en l'ús del català de pares

a fills, amb uns índexs del 0,05 i el 0,04, respectivament.¹² En canvi, de la tendència més general d'aquesta zona hem d'exceptuar la regió de Castelló perquè apunta a una baixa lleugera en la transmissió familiar de la llengua (-0,01). Pel que fa a la regió menys catalanòfona, l'Àrea Metropolitana, amb un índex positiu del 0,02, presenta una tendència més propera a la de les regions més progressives de l'altra zona. La regió d'Alacant, per contra, s'erigeix en la més representativa de la zona més descatalanitzada, ja que presenta un ITIC negatiu (-0,02).

Segons això, hauríem de tornar a dissenyar el mapa sociolingüístic del País Valencià que hem proposat anteriorment per a passar a traçar-ne un altre amb un bloc centre-meridional (regions de València, Àrea Metropolitana i d'Alcoi/Gandia) on creix la transmissió familiar del català (més decididament en uns llocs i més tímidament en uns altres), i dos blocs desconnectats geogràficament, un al nord (regió de Castelló) i un altre a l'extrem sud (regió d'Alacant), on la transmissió decreix, això sí, lleument.

2.2 LA TRANSMISSIÓ LINGÜÍSTICA INTERGENERACIONAL PER AGRUPACIONS DE COMARQUES

Per poder precisar més l'anàlisi, hem aplicat aquests criteris a les dades comarcals. Atès, però, que en un nombre important de casos les dades no eren estadísticament significatives, hem dividit les comarques en tres grups: les comarques on es guanya català, des del punt de vista intergeneracional; les comarques on no s'aprecien canvis significatius i, finalment, les comarques on es perd català.¹³ Cal tenir en compte que l'alta presència d'efectius de la mostra a la ciutat de València ens ha permès presentar els resultats d'aquesta ciutat separats de la resta de la comarca que la inclou (l'Horta), cosa que ens facilitarà la comparació de les diferències de dinàmica sociolingüística entre la capital i la resta de municipis de la seva comarca. D'altra banda, cal tenir en

12. Aquests índexs són clarament inferiors als que hem vist més amunt (taula 2) d'Andorra, amb un 0,17, i Catalunya, amb un 0,11.

13. El procediment ha estat el següent: hem calculat les dades de la llengua amb els progenitors i amb els fills a cada comarca i les hem agrupat d'acord amb els corresponents ITIC. Si l'ITIC era superior a 0,02, les hem inclòs al primer grup; igual o inferior a 0,02 i superior o igual a -0,02, al segon grup; finalment, les que tenien un ITIC inferior a -0,02, al tercer grup.

compte l'exclusió d'algunes comarques de l'anàlisi, atesa la migradesa dels efectius de la mostra.¹⁴

Presentarem, per tant, les dades en tres blocs, independentment de la proximitat geogràfica: comarques (o agrupacions de comarques) on es guanya català, des del punt de vista intergeneracional, comarques on no es produeixen canvis significatius i comarques on es perd català (figura 5).

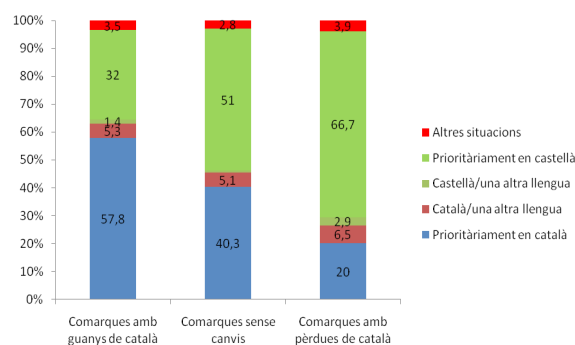

Figura 5. Llengua amb els progenitors a les agrupacions de comarques per balanç intergeneracional de català. (Font: AVL-2004).

Tot i que la confirmació d'aquest procés de guanys i pèrdues es farà a les taules següents, aparentment hi ha una certa relació entre la presència més gran o més petita de catalanoparlants inicials i el fet de pertànyer a un grup o a un altre. Així, a l'agrupació de comarques on es guanya català, des del punt de vista intergeneracional, els catalanoparlants inicials són clarament majoritaris, mentre que és ben bé al contrari a les comarques on es perd català. Aquest deu ser un element important, tot i que ja veurem més endavant que hi ha casos que no segueixen aquesta pauta (taula 7).

14. D'una banda, no hem pogut comptar amb les comarques del Camp de Túria i les Valls del Vinalopó i, d'una altra, hem hagut de fer les agrupacions comarcals següents: els Ports, l'Alt Maestrat, el Baix Maestrat i l'Alcalatén, per un costat, i el Comtat i l'Alcoià, per un altre (sempre sense excedir els límits de les regions a què pertanyen).

<i>Agrupacions de Comarques</i>	<i>Llengua dels subjectes amb els...</i>	<i>Català prioritàriament</i>
Comarques amb guanys de català	Progenitors	57,8 %
	Fills	64,4 %
Comarques sense canvis	Progenitors	40,3 %
	Fills	40,7 %
Comarques amb pèrdues de català	Progenitors	20 %
	Fills	16,3 %

Taula 7. Llengua amb els progenitors i amb els fills a les agrupacions de comarques per balanç intergeneracional de català. (Font: AVL-2004).

Aquí es veu ben clar per què hem anomenat les tres agrupacions de comarques d'aquesta manera: al primer grup hi ha un percentatge més gran de persones que parlen català amb els fills que els que parlaven aquesta llengua amb els seus progenitors, mentre que al segon grup ambdós percentatges són pràcticament iguals. Finalment, al tercer grup davalla el nombre de persones que parlen català amb els fills, respecte al percentatge dels qui el parlaven amb els seus progenitors.

Vegem-ho més clarament a través del càlcul de l'ITIC en cada cas (taula 8; figura 6).

Comarques amb guanys de català	Comarques sense canvis	Comarques amb pèrdues de català
0,07	0,004	-0,04

Taula 8. Índex de transmissió intergeneracional del català (ITIC). Agrupacions de comarques per balanç intergeneracional. (Font: AVL-2004)

La transmissió lingüística intergeneracional assoleix resultats positius en el primer grup, tot i que, en el context dels Països Catalans, el valor que assoleix l'ITIC, amb un 0,07, només arriba a igualar la tercera de les comunitats catalanoparlants en aquest ordre, la de les Illes Balears.¹⁵ En el segon grup el valor de l'ITIC és pràcticament nul i és negatiu en la tercera agrupació de comarques, tot i que l'índex és inferior a l'ITIC del primer grup.

L'agrupació de comarques on es produeix un guany de català, des del punt de vista generacional, està formada pels Ports, l'Alt Maestrat, el Baix Maestrat i l'Alcalatén,

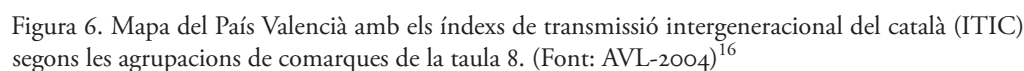
15. Vegeu la taula 2, on es veu com les Illes Balears presenten un índex del 0,07.

de la Regió de Castelló; l'Horta (sense la ciutat de València); la Ribera Alta i la Ribera Baixa, de la Regió de València, i la Costera, la Vall d'Albaida, la Safor i la Marina Alta, de la Regió d'Alcoi-Gandia. És un conjunt territorial força important que agrupa un 40,5% de la població de les comarques que hem considerat. Té un punt feble, que no hi ha connexió territorial entre les dues àrees en què es divideix, la de les comarques castellonenques del nord i les que envolten la ciutat de València. D'altra banda, la capacitat d'atracció del català a les comarques del nord és molt més feble que a la resta.

Si reprenem allò que hem comentat anteriorment sobre la relació entre capacitat d'atracció del català i el nombre de catalanoparlants inicials, és ben cert que a totes les comarques on hi ha un important nombre de catalanoparlants inicials (la Vall d'Albaida, la Ribera Alta, la Ribera Baixa, la Costera, la Safor i les quatre comarques castellonenques) la capacitat d'atracció del català també es fa notar. Però, alhora, hi ha comarques on el percentatge de catalanoparlants és més petit (la Marina Alta i, molt especialment, l'Horta, sense la ciutat de València) que també s'inclouen en aquest grup més favorable cap al català.

L'agrupació de comarques on no es produeixen canvis significatius en la transmissió intergeneracional està formada per sis comarques: la Plana Baixa i el Camp de Morvedre, al nord, i la Marina Baixa, el Comtat, l'Alcoià i el Baix Vinalopó, al sud. És un conjunt territorial que també té una certa importància, tot i que menor que l'anterior i que agrupa un 20,8% de la població de les comarques considerades. Està distribuït en tres nuclis, el del nord (que es troba encaixat entre una àrea on es perd català a causa, sobretot, de la dinàmica a la ciutat de Castelló i una altra àrea, més avall, on se'n guanya); el nucli següent es troba més al sud, situat també entre dues àrees contraposades, i el més meridional, la comarca del Baix Vinalopó, està encaixonat entre l'Alacantí, on es perd català, i el Baix segura, que és una comarca castellanoparlant. Caldrà observar, sobretot, la dinàmica de futur dels dos primers nuclis, atès que, en bona part, dependrà de cap on es decantin que la dinàmica intergeneracional al conjunt del país tingui un caire o un altre.

Finalment, les comarques on el català perd efectius són la Plana Alta i l'Alacantí (encapçalades, respectivament, per les capitals *provincials*: Castelló de la Plana i Alacant) i la ciutat de València (de la qual hem segregat la resta de la comarca per a situar-la dins el grup que té guanys). Agrupa el 38,7% de la població que hem considerat.

Arribem, així, a l'anàlisi separada de les quatre majors concentracions urbanes del País Valencià: València, Alacant, Elx i Castelló de la Plana, per ordre de major a menor demografia.¹⁷ València aglutina el poder polític de la Comunitat, seguida de les altres dues que posseeixen la respectiva quota de poder *provincial* (Alacant i Castelló), i totes quatre exerceixen també poder econòmic. Els percentatges de catalanoparlants inicials hi són en general baixos: el més alt és el de Castelló, amb un 36,5%; seguit pel

17. Cal tenir en compte que el conjunt del País Valencià puja als 5.111.706 habitants i que la suma de les quatre ciutats, que en fa 1.555.197, suposa un 30% del total. (Dades de l'INE a 1 de gener de 2010; vegeu <<http://www.ine.es>>).

d'Elx, amb un 23,2%; després per València, amb un 18,2%, i, per fi, el d'Alacant, que podria considerar-se gairebé residual, amb un 8,9% (figura 7).

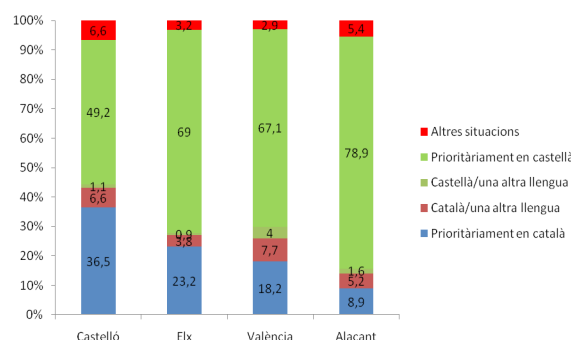

Figura 7. Llengua amb els progenitors a les ciutats de Castelló, Elx, València i Alacant. (Font: AVL-62004).

Totes quatre ciutats presenten minves en el pas del català dels progenitors al dels descendents, com ens mostra la taula 9.

Ciutats	Llengua dels subjectes amb els...	Català prioritàriament
Castelló de la Plana	Progenitors	36,5%
	Fills	28,7%
Elx	Progenitors	23,2%
	Fills	19,3%
València	Progenitors	18,2%
	Fills	14,5%
Alacant	Progenitors	8,9%
	Fills	5,5%

Taula 9. Llengua amb els progenitors i els fills. Ciutats de Castelló, València i Alacant. (Font: AVL-2004)

La qüestió ara és observar els graus de pèrdua de cada ciutat i analitzar si aquestes pèrdues van en relació amb els diferents contingents de parlants amb el català inicial (taula 10).

Alacant	València	Elx	Castelló de la Plana
-0,03	-0,04	-0,04	-0,08

Taula 10. Índexs de transmissió intergeneracional del català (ITIC). Les quatre ciutats principals del País Valencià. (Font: AVL-2004)

Paradoxalment, la ciutat amb una menor proporció de catalanoparlants inicials (Alacant) és la que presenta l'índex de transmissió familiar del català menys negatiu de totes quatre (-0,03) i la que presenta la major proporció de parlants inicials de llengua catalana (Castelló de la Plana) exhibeix l'índex més negatiu de tots (-0,08). Fins i tot, València i Elx, amb uns índexs lleument diferents (-0,037 i 0,039) que hem arrodonit, s'ordenen també en aquest sentit invers. La solució a la paradoxa ens vindrà de l'aplicació d'un altre índex, que ha estat posat a prova en un cas similar (Fabà 2005: 225-227), l'*Índex d'assoliment del recorregut teòric màxim* (IARTEM).¹⁸ Aquest índex també l'utilitzem ara per a avaluar la relació de la llengua emprada amb els fills amb la llengua utilitzada amb els progenitors (taula 11).¹⁹

Elx	València	Castelló de la Plana	Alacant
-0,17	-0,20	-0,21	-0,38

Taula 11. Índexs d'assoliment del recorregut teòric màxim (IARTEM). Les quatre ciutats principals del País Valencià. (Font: AVL-2004)

Fixem-nos com ara ha variat l'ordenació de les ciutats: de ser Alacant la que presentava l'índex menys negatiu, ha passat a ser la que el té més negatiu. Això ens proporciona una perspectiva complementària a l'anterior que, d'altra banda, es correspon millor amb els percentatges de coneixement i ús del català que ens ofereixen les estadístiques sociolingüístiques sobre la ciutat. Les altres tres ciutats valencianes, i

18. Si A és la llengua usada amb els fills i B és la llengua emprada amb els pares, l'operació que fem respon a la fórmula A-B/B (suposa una variació lleugera sobre la proposada en la publicació referida perquè en el cas present es tracta de xifres negatives). Miquel Strubell també utilitza un índex semblant a aquest a la seva obra *Llengua i població*, publicada l'any 1982, tot i que amb objectius diferents. Es pot llegir una polèmica entre els tres autors (Torres, Strubell, Fabà) a les obres citades a la bibliografia (Vila 2009 i Fabà 2011).

19. També hauríem pogut utilitzar l'índex en altres moments de l'actual article, però hem preferit no enfarregar els lectors amb un ús excessiu de les anàlisis quantitatives. Però en aquest cas de les ciutats ens ha semblat necessari utilitzar-lo, atès que il·lumina un aspecte que, sense haver-lo emprat, no hi hauria aparegut.

especialment l'altra que pertany a la mateixa regió, Elx, se'n distancien considerablement i conformen un bloc de menors pèrdues, encara que sempre preocupants per al futur de la llengua. Així, també entre les quatre ciutats majors valencianes podríem establir, com hem fet a nivell de tot el País Valencià, dos grups a partir del funcionament de la transmissió intergeneracional del català: Alacant per una banda, amb unes pèrdues considerables en el pas de pares a fills, i les altres tres (Elx, València i Castelló), amb una major retenció de la llengua catalana dins d'unes tendències també negatives.

3. ÉS POSSIBLE LA REVERNACULARITZACIÓ?

Com ja havíem anunciat, es configura un País Valencià divers sociolingüísticament, amb un bloc que no sols resisteix l'embat del castellà sinó que guanya parlants per al català (bàsicament, el format per les regions d'Alcoi/Gandia i València, amb uns índexs ITIC de guanys de catalanoparlants en la transmissió intergeneracional entre el 0,04 i 0,05), un altre bloc que manté la transmissió sense pèrdues ni guanys (el de l'Àrea metropolitana de València i el de la regió de Castelló, que es mou entre un 0,02 i un -0,01 en la transmissió) i, per fi, un tercer bloc que tendeix a perdre parlants (la regió d'Alacant, amb un ITIC de -0,02). Però el mapa valencià és més complex, com hem vist: si analitzem separatament les quatre primeres ciutats (per damunt dels 150.000 habitants), en totes hi ha *sagnia* de parlants (amb uns índexs IARTEM entre el -0,17 i el -0,38). El conjunt del País Valencià dona una neutralització dels efectes amb un creixement discretíssim, o més aviat manteniment del 0,02 (taula 2).

Plantejada la qüestió en aquests termes, la pregunta que ens fem és si els territoris que guanyen parlants tindran força suficient per a contrarestar l'efecte contrari a la resta del país cap a una *revernacularització*²⁰ del català o bé si seran els territoris que en perden els que s'hi imposaran i arrossegaran els altres. Ja hem vist que al si d'aquests últims destaquen les ciutats majors, on al mer efecte demogràfic, cal afegir l'efecte d'atracció i emulació que desperten les ciutats en la resta del territori: a través dels mitjans de comunicació, la infraestructura educativa i sanitària, les ofertes d'oci, etc.

20. El concepte, inspirat en el cas de l'hebreu (Spolsky 1996: 6), al·ludeix al fet que progenitors que no han rebut el català dels seus antecessors familiars però que el coneixen com a segona llengua, el trien per a pujar els seus descendents.

Aquest dilema oculta una tercera possibilitat: que cada bloc faça el seu camí independentment i que el català vaja cada volta més assegurant-se al seu reducte centre-meridional (regions de València i Alcoi-Gandia) i extrem nord (comarques septentrionals de la regió de Castelló) però que, simultàniament, vagin obrint-se clapes (sobretot urbanes) d'extinció del català que facin créixer la zona de predomini lingüístic castellà. És un escenari que haurien de plantejar-se seriosament els responsables de dirigir la política lingüística valenciana en els propers anys; l'únic camí possible seria el de la revernacularització, que passaria per establir lligams entre el sistema educatiu i les xarxes socials i familiars dels parlants més joves (Montoya *et alii*, eds., 2010), i vertebrar el territori valencià per tal que les zones que empenyen la recuperació del català adquirissin un major protagonisme polític i econòmic sobre la resta del País Valencià.

ALBERT FABÀ

Societat Catalana de Sociolingüística

BRAULI MONTROYA

Universitat d'Alacant

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2005) *Llibre blanc de l'ús del valencià-I. Enquesta sobre la situació social del valencià. 2004*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- (2008) *Llibre blanc de l'ús del valencià-II. Iniciatives per al foment del valencià*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- DAVIS, Alan (2003) *The Native Speaker: Myth and Reality*, Clevedon, Multilingual Matters.
- FABÀ, Albert (2005) «La llengua inicial i d'identificació. Índexs d'avaluació de la capacitat d'atracció del català», dins J. Torres, ed. (2005), pp. 221-230.
- (2011) «Notícia bibliogràfica» de F. Xavier Vila & Eva Gomàriz, eds. (2009), *Revista de Llengua i Dret*, 55, pp. 324-327.
- FISHMAN, Joshua A. (1991) *Reversing Language Shift*, Clevedon, Multilingual Matters.
- ed. (2001) *Can Threatened Languages be Saved? Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective*, Clevedon, Multilingual Matters.
- MONTROYA, Brauli (2010) «La legitimació possible al País Valencià», *Llengua i ensenyament. Treballs de Sociolingüística Catalana*, 20, 211-227.

- MONTOYA, Brauli, F. Xavier VILA & Eva GOMÀRIZ, eds. (2010) *La revernacularització del valencià a la ciutat d'Alacant. Actes de la Jornada d'estudi i debat «Llengua, educació i revernacularització: el valencià a la ciutat d'Alacant»*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans («Xarxa CRUSCAT», 6).
- QUEROL, Ernest, ed. (2007) *Llengua i societat als territoris de parla catalana a l'inici del segle XXI*, Generalitat de Catalunya, Barcelona
- SIES (Servici d'Investigació i Estudis Sociolingüístics), Generalitat Valenciana. <http://www.edu.gva.es/polin/val/sies/sies_fonum.htm>
- SIES, «Coneixement i ús social del valencià. Enquesta 2010. Síntesi de resultats». <http://www.edu.gva.es/polin/docs/sies_docs/encuesta2010/index.html>
- SPOLSKY, Bernard (1996) «Conditions for Language Revitalization: A Comparison of the Cases of Hebrew and Maori», Dins S. Wright Sue (ed.), *Language and the State. Revitalization and Revival in Israel and Eire* 5-29, Clevedon, Multilingual Matters.
- TORRES, Joaquim (2005) «Ús familiar i transmissió lingüística», dins J. Torres, ed. (2005), pp. 81-108.
- ed. (2005) *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- (2007) «L'ús familiar i la transmissió lingüística intergeneracional», dins E. Querol, ed. (2007), pp. 41-63.
- (2009) «La transmissió lingüística familiar intergeneracional: una proposta de model d'anàlisi», dins F. X. Vila & E. Gomàriz, eds. (2009), pp. 23-32, 39.
- STRUBELL, Miquel (1982) *Llengua i població a Catalunya*, La Magrana, Barcelona.
- (2009) «Discussió de la ponència “La transmissió lingüística familiar intergeneracional: una proposta de model d'anàlisi”, de Joaquim Torres i Pla», F. X. Vila & E. Gomàriz, eds. (2009), pp. 33-38.
- VILA, F. Xavier & Eva GOMÀRIZ, eds. (2009) *Estudis de demolingüística. Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.